

ANTİK ÇAĞ GIYSİ VE DONATILARINDA EKİNSEL GÖNDERMELER¹

CULTURAL ALLUSIONS IN CLOTHING AND ACCESSORIES OF ANCIENT AGE

Arzu EVECEN², Filiz Nurhan ÖLMEZ³

ÖZ

Her toplum coğrafi, dini, siyasi, ekonomik nedenlerden kaynaklanan birtakım ekinsel değerlerini aktarma ve yaşatma uğraşısı içerisinde girmiştir. Buradaki temel çabayı görünür hale getirmek için belleğinde bulunan düşünsel verileri giysi ve donatılarında yineleyerek onlara ekinsel bir görüngü niteliği kazandırmayı amaçlamıştır. Böylece insan belleğinin somut bir göstergesi haline alan giysi ve donatılar örtünme ve süslenmenin ötesinde ekinsel değerlerin yansıtıldığı bir söylem biçimine dönüştürülmüştür. Bu yazıda Antik Çağ uygarlıklarından olan Mısır, Yunan ve Roma uygarlıklarına yönelik ekinsel öğelerin giysi ve donatılara hangi biçimlerde yansıtıldığı irdelenmiştir. Ayrıca belirli bir döneme ve uygarlığa ışık tutan giysi ve donatıların ekinsel göndermelerinin simgesel bir çağrışımla toplumda yarattığı iletişim olgusu açıklanmaya çalışılmıştır. Günümüzde sanat alanında söz konusu dönemlerde kullanılan giysi ve donatıların değişik bileşenlerinden yararlanıldığı örnekler gözlemlenmiştir. Geleneksel ekinin günümüz giysi ekinine ayrımlı biçimlerde değişik yansılar olduğu, giysilerin önceki ekinlerden beslenerek kurgulandığı belirlenmiştir. Toplumsal aşama düzeninin etkin bir biçimde vurgulandığı, doğa koşullarının belirleyici bir rol üstlendiği, dini ve törel birtakım düşüncülerin mutlak biçimde görüntülediği değişik etkenler öne çıkarılmıştır. Antik Çağ giysi ve donatılarının biçimsel ve izleksel boyutları ele alınarak söz konusu dönemin giysilerindeki ekinsel öğelerin izleri belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Antik çağ, giysi, ekin, donatı, gönderme, gösterge.

¹ Başvuru tarihi: 16.10.2014 Kabul tarihi: 09.12.2014

Bu makale Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından 3659-D1-13 nolu proje ile desteklenen "Modada Giysilerarasılık" konulu Sanatta Yeterlik tezinin bir bölümüdür.

² Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü, arzuterli@gmail.com

³ Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk sanatları Bölümü, fnoz@hotmai.com

ABSTRACT

All societies strive for transferring and keeping alive their cultural values which are shaped within a certain geographical, religious, political and economic reasons. In order to make this essential purpose visible, these societies try to turn their intellectual data residing in their memories into a cultural phenomenon by repeating this data on clothes and accessories. Thus, becoming a concrete sign of human memory, clothing changes into a discourse where cultural values are reflected and in this way, these notions become something beyond covering and ornamentation. In this article, the aim is to determine in what ways cultural elements of Ancient Civilisations such as Egyptian, Greek and Roman Civilisations are reflected on costumes and accessories. At the same time in the article, the notion of communication created in society by garments and accessories which illuminate a certain period and age and also, which have cultural references equipped with symbolical associations is aimed to be explained. Consequently, it is observed that costumes and accessories used in Ancient Age where unique examples of art are represented are fictionalised in the garb of traditional culture reflex. The samples which they are benefited from their various elements of accessories and wears which are used in point at issue terms in art locality are observed at the present day. There are the various impacts from traditional culture to present wear culture and that wears which they are formed by affecting from previous cultures are determined. Some factors in which social hierarchy is strongly emphasized, religious and moral ideologies are unmistakably monitored and on which natural conditions play a determinative role are determined as basic approaches forming formal and thematical dimensions of clothes and accessories in Ancient Age.

Key Words: Ancient age, clothing, culture, accessory, allusion, sign.

1. GİRİŞ

Ekin kavramı toplumsal yaşamın zamana ve uzama bağlı kalarak ürettiği bir sürecin sonucudur. Sürecin sonunda ortaya çıkan değişik ekinel olguları anımsama, yineleme ve/ya güncelleme, sonradan ekinel olana yönelme ancak sonraki dönemlerde onunla değişik biçimlerde ilişkilendirmeler yapmakla olasıdır. Toplumun imgelemine besleyen ortak bir uğraş alanına sahip ekinel olguların simgesel bir biçimde dışavurumu sonraki dönemlerde en fazla benimsenen tutumlardandır. Toplumsal yaşamda bilinçli ve öğrenilmiş davranışların bir çeşit dışavurumu olan ekin kavramının kapsadığı simgesellik boyutu gönderime açık bir duruma gelmektedir.

Ekin kavramına yönelik araştırmaların çoğu insan bilim ve toplum biliminin uğraş alanına girmektedir. Birçok düşünürün bu kavram hakkındaki ortak yargıları ise ekinin insan etmenini temel alması yönündedir (Abalı, 2009:41; Dönmezer, 1978:122'den akt.; Kongar, 1994:38; Haviland, 1993:60'dan akt. Marshall v.d., 2004:59; Güvenç 2002:14-15).

Ekin, insanın toplumda yaşayarak yaparak öğrendiği ve aktarım öğrettiği özdeksel ve tinsel olan her şeydir. Ekinin insanların doğal ya da öğrenilmiş tutumları, davranışları, yaklaşımları ve bunların ardında yatan, soyut değerleri, inançları, algıları oluşturur. Toplumsal olarak kazanılmış gelenekler, görenekler, töreler, inanç değerleri, hukuk ve yönetim kurumları, sanat, dil ve haberleşme süreçleri ekinin belirten öğeleridir.

Hemen her dönemde tarihsel, toplumsal, siyasal, ekonomik koşullardan derinlemesine etkilenen ve üretildiği dönemin izlerini yansıtan giysilerden özdeksel bir ekin ürünü olarak söz etmek mümkündür. Bilindiği gibi her dönem ve ekinde oluşan değerlerin giysilere yansıma biçimleri o ekinin çerçevesinde gelişmiş ve şekillenmiştir. Ekinel bir anlam yaratma biçimiyle oluşturulan giysiler, toplumun

imge evreninden beslenir, bireyin ya da topluluğun bir dizi imgeler yaratarak bilinçaltının dışlaştırıldığı bilinçli seçim işlemine göndermeler yapar.

Giysiler bir tür sessiz dil gibidir; giyildiği toplumun sınıf düzenini açığa vuran ve toplumun genel yapısı hakkında bilgi sunan bir iletişim biçimidir. Böylece giysilerin (ve modanın) ekinsel bir görüngü niteliği kazanarak, iletişimsel gücü ve toplum üzerindeki etkisi ortaya çıkar. Giysiler toplumun inançlarını, değerlerini, fikirlerini ve deneyimlerini oluşturan varlıklar ve uygulamalar olarak nitelendirilir, ekinle özdeşleştirilirler (Barnard, 1996:36; Marshall v.d., 2004:59; Tortora ve Eubank, 2006:3).

Giysi ve donatıları bir gösterge olarak simgesel işlevleri olan birimler gibi algılamak gerekir. Giysi ve donatıların toplum içerisinde yarattığı etki ve anlam yine toplum tarafından oluşturulan ekinsel çevre ile şekillenir. Ekinsel göndermeler açısından giysi ve donatıları, uzamsal, zamansal ve yere bağlı ayrımlanan, bütünlüğü olan bir dizge, öğeleri birbirine bağımlı ve birbirine etkileyen bir yapı olarak ele almak gerekir.

Giysilere yüklenen bu değişik işlevlerin yapısalcılarının her şeyi dile indirgeme tutumlarıyla benzerlik oluşturduğu ifade edilebilir. Bilindiği gibi, yapısalcılığı benimseyen her kuramcı, her şeyin bir göstergeler dizgesi olduğunu temel bir varsayım olarak kabul eder. Bu düşünceden yola çıkarak giysilerin (ve onu tamamlayan, bir yan öğe olarak anlamının belirlenmesine katkı sağlayan donatının) kendilerine özgü bir dil biçimi olduğunu söylemek mümkündür.

Bu bakış açısıyla günümüz yapısalci dilbilimi benimseyenlerin anlatımına uygun olarak söylersek, giysi dilinin oluşumuna katkı sağlayan her türden göstergenin (renk, biçim, gerecin niteliği, gibi) anlamının öncelikle biçime göre⁴ üretildiği söylenebilir. Dolayısıyla giysiler zamansal ve uzamsal farklılıklara göre kendilerine özgü bir söylem biçimi oluşturur. Bunun yanında tarihsel, toplumsal, siyasal, törel değişik öğeler aracılığıyla belli bir bireyin ya da toplumun belleğini

4 Yapısal dilbilim bunu dilin gösteren düzlemi olarak adlandırmaktadır.

yansıtırlar.

Böylece giysiler değişik ekinsel öğeleri açık ya da kapalı biçimlerde özümseyerek yeni bir söylem yaratabilmekte, bir başka deyişle bu öğeleri yeni, özel bir dil durumuna getirmektedirler. Burada sözü edilen özelleşme ise geleneksel ve etnik kökene ilişkinliğin bir parçası olma durumunu savlar.

Etnik köken, dile, ırka, ortak kökene, giyim biçimine, alışkanlıklara ve düşüngüye sahip insanlar tarafından şekillendirilen öğrenilmiş bir ekinsel kalıt olarak anlatım bulur. Etnik giyim ise simgesel doğası gereğince, belirli grupların yazılmamış tarihini yansıtan yazılı, sözlü kaydedilmiş ekinin bir parçası olmuştur (Damhorst v.d., 1999:373).

Bu çalışmada Antik Çağ, giysilerin biçimsel ve işlevsel olarak bilinçli ve amaca yönelik ayrımlanmaya ve çeşitlenmeye başladığı dönem olması nedeniyle ele alınmıştır. Antik Çağ giysi ve donatılarında yer alan her türden ekinsel izin yarattığı anlamsal boyut, birtakım simgesel göstergelerden yararlanarak açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca giysi ve donatılarda ekinsel öğeleri niteleyen öğeler, konuyu tamamlayıcı benzeşik örnekler dâhilinde ortaya konulmuştur. Çalışmanın sınırlılığını Antik Çağ'da siyasi ve politik bir öneme sahip olan Mısır, Yunan ve Roma toplumlarının ekinsel değerini yansıtan giysi ve donatılar oluşturmuştur. Çalışmada veri toplama tekniği olarak belge tarama, veri analiz tekniği olarak betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Çalışmayı destekleyen kaynaklar kütüphanelerdeki yerli ve yabancı bilimsel yayınlar taranarak konunun içeriğine uygun biçimde derlenmiştir.

2. ANTİK ÇAĞ'DA KULLANILAN GİYSİ VE DONATILAR

Dönemin başlıca uygarlıklarından olan Mısır, Yunan ve Roma uygarlıklarının ekinsel değerlerine ilişkin bilgilere geçmeden önce kullanılan giysi ve donatıların neler olduğuna kısaca değinmek gerekmektedir.

Antik Çağ, yazının bulunması ile başlayıp (MÖ 4000-3500) Orta Çağ⁵ dönemine kadar süren zaman aralığıdır. Antik Çağ uygarlıklarında kullanılan giysi ve donatılar coğrafi koşullar ve toplumların inanç sistemleri bağlamında şekillenmiştir. Antik Çağ'da giysiler başlangıçta iklim koşullarına uygun olarak vücuda sarılan basit, tek ya da iki parçalı modellerden oluşmuştur. Dar ve bedenini çıplak bıraktığı giysiler zamanla uzun ve dökümlü tuniklere dönüşmüş bununla birlikte etekler, şallar, tunikler bitkisel boyalarla renklendirilerek hoş bir görünüm elde etmek için donatılarla birlikte kullanılmıştır.

ilk moda⁶ resimlerinin Mısır'ın antik duvarları ve gömütlerinde bulunduğundan söz edilir. Dolayısıyla Mısırlılar ayırmsanabilir bir giysi biçemi olan ilk insan toplumunu oluşturmuştur. Başlangıcından (MÖ 3100), yıkılışına (MÖ 332) değin olan dönemde Mısır Firavunları ve soylu saydıkları erkekler ve kadınlar giysilerinin, kuyumlarının, saçları yerine kullandıkları perukların görünümüne oldukça özen göstermişlerdir. Ayrıca insan bedenini tapıncaklaştırarak, bedenini hatlarını ortaya çıkaran ince giysiler giymişlerdir (Ellsworth, 1917:14; Pendergast ve Pendergast, 2004:21).

Mısır giysilerinin temelini kısa etek, şal, tunic, erkeklerin giydiği şenti (Schenti, peştamal biçimli) ve genelde kalasiris'in (dar giysi) oluşturmaktadır.

Eski krallığın başından (MÖ 2700), yeni krallığın çöküşüne (MÖ 750) değin kadın giysisinin temel parçasını oluşturan "kalasiris", tek bir yan dikişe sahip, bir ya da iki omuzda askıları olan tüp biçiminde bir elbise olarak ifade edilmiştir. Bu askılar bedenini altına kadar inerek göğüsleri açıkta bırakmaktadır.

Mısır giysileri uzun zaman değişime uğramadan kalmayı başarabilmiştir. Mısır'ın iklimi nedeniyle bedenini üst kısmına giysi giyilmemiştir ve Eski Krallık ile

⁵ Batı Roma İmparatorluğunun yıkılışından (476), İstanbul'un Türkler tarafından fethine kadar (1453) sürer.

⁶ Burada söz edilen moda kavramını günümüz anlamıyla toplum tarafından kabul gören geçici yenilik şeklinde düşünmemek gerekir. Barbarosoğlu (2009:28)'nin belirttiği görüşe dayandırarak "giysi çeşitliliği" biçiminde algılamak olasıdır. Barbarosoğlu (2009:28)'na göre kazılardan çıkan renkli kumaş parçaları ve kadınların süslenme aletleri modanın varlığını gösteren deliller olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla moda en eski çağlardan beri vardır.

Orta Krallık dönemi boyunca erkekler şenti veya kilt, bazen de şenti üzerine etek giymişlerdir. Erkekler tarafından kullanılan “şenti” (Schenti), eski krallığın ilk günlerinden (MÖ 2700- 2000) yeni krallığın son günlerine kadar (MÖ 1500-750), soylu ve üst sınıfın içinde olan erkeklerin en temel giysisidir. Esasında şenti dörtgen bir kumaş parçası olarak kalçaya sarılıp belin içine sıkıştırılarak ya da kemerle bağlanarak kullanılmıştır. Şentinin temel biçimi 2000 yıllık Mısır tarihinde pek bir değişime uğramadan kullanılsa da model boyunda, pili özelliklerinde ve model özelliklerinde bazı değişiklikler bulunmaktadır. Pili eteklerin kullanımının yeni Krallık dönemine rastladığı söylenmektedir. Bu eteklerin dar ve kısa olan modelleri bulunduğu gibi kabarık ve uzun olan modelleri de olduğu açıklanmıştır. Geniş üçgen bezemsel parçalar bazı eteklerin ön kısmında kullanılmıştır (Pendergast ve Pendergast, 2004: 21,28,24; Tortora ve Eubank, 2006:27).

Mısır’da giyilen tunikler ise başın geçeceği bölümde bir delik bulunan uzun ve dikdörtgen bir parçadan dikilmiştir. Açık kısımları bir kemerle sabitlenmiştir. Kenarları açık bırakılan tunikler bir süre sonra dikilmeye ve kısa kolları sertleştirilmeye başlamıştır. Diğer giysiler gibi tunikler de pililer ve kıvrımlarla süslenmiş ve genellikle beyaz renkli olarak kullanılmıştır (Pendergast ve Pendergast, 2004:30).

Antik Mısır’da süslenmenin temel bir ihtiyaç olarak görüldüğünü söylemek mümkündür. Yeni Krallık giysilerinde kuyumlar veya değerli taşlarla süslenmiş kemerler, çoğunlukla giysideki renk kaynağını oluşturmuştur. Kuyumlarla süslenmiş geniş yakalar göğsün büyük bir kısmını kaplamış, bunun yanı sıra, küpeler, soketler, bilezikler, kolluklar ve kolyeler takılmıştır. Boyun süslemeleri ise göğüs zırhlarından, muskaldan (düşmanı uzak tutmak için boğazın etrafına dolanan büyüler) ve üzerinde muska bulunan levhalardan oluşmuştur (Tortora ve Eubank, 2006:30; Ellsworth, 1917:14).

Yunan toplumunda giyilen başlıca temel giysi türleri chiton, himasyon, chlamys, peplos olarak adlandırılmışlardır. Bu giysi türlerinden bazıları kadın ve erkekler tarafından ortak bir kullanım özelliğine sahiptir.

Erken dönemde Yunanistan'da erkeklerin ve kadınların giydiği en vazgeçilmez giysilerden biri "chiton" olarak adlandırılmıştır. Sol omuz üzerine drapelendirilmiş sağ kolun ise açıkta bırakıldığı chiton, dikdörtgen bir biçime sahiptir. Giysinin ön ve arka bedeni omuzlardan broşlarla tutturulmuştur. Kenarları ise genellikle geometrik desenlerle süslenmiştir. Chiton'un model boyu yapılan işin niteliğine göre dize kadar ya da daha uzun olarak tasarlanmıştır.

Hem kadınlar hem de erkekler tarafından giyilen bir diğer giysi türü "himasyon"dur. Dikdörtgen bir biçimde yün kumaştan dikilen ve farklı boyutlara sahip himasyonu kadınlar chitonlarının üstüne giyerken erkekler ise tek başına kullanmışlardır. Bir diğer üst giysi olan "chlamys", sağ omuzda bağlanan kısa kolsuz bir manto türüdür. Bu giysiyi askerler (atlılar) ve tüm sınıftan erkekler genellikle kısa chitonlarının üstüne giymişlerdir (Gorsline, 1991:10; Ellsworth, 1917:16).

Kadınların temel giysisi olarak bilinen "peplos" ise tüniği andıran görünümüyle Yunan akımının sadeliğini özümleyerek kullanılan bir başka giysi türü olmuştur. Peplos genellikle kişiye özel olarak yünden ya da konuma göre keten veya ipekten dokunmuştur. Üst konuma sahip kadınlar peploslarını parlak renkler ve desenlerle zenginleştirmişlerdir. Peplos dikdörtgen bir biçime sahip, 2-3 metre genişliğinde ve genellikle giyen kişinin boyundan 50-60 cm daha uzun olarak yapılmıştır. Önce kumaş tepeden ikiye katlanır ve yaklaşık 45 cm'lik bir kumaş aşağı sarkıtılırdı. Tokalarla veya ilikli iğneye benzer çitçitlerle elbiseyi omuzlardan tutturur ve bir çeşit pelerin veya üst bluz benzeri bir giyecek oluşturulurdu (Pendergast ve Pendergast, 2004:134).

Yunan giysi biçemlerine benzeyen Romalıların ise başlıca giysileri tunik, stola, palla, toga ve pallumdur. İlk başlarda oldukça sade olan Romalıların giysileri imparatorluk zamanında gösterişli hale gelmiştir.

Tunik, stola ve palla Romalı kadınların kullandığı giysiler arasındadır. İçe giyilen tunik, alt giysi olarak kullanılmış ve oldukça sade bir model özelliğine sahiptir. Genellikle yünden yapılmış olan tuniğin ketenden üretilen modelleri de mevcuttur.

“Stola”, Yunanlı kadınların giydiği İonik chiton gibi oldukça uzun bir yapıya sahiptir. Dikiş gerektirmez, ancak klipsler veya broşlarla omuzlarda tutturulmuştur. Stolanın kol boyu genellikle dirseklerde bitmiştir. Kalça veya bele kuşak takılarak stolaya bluz görüntüsü verilmiştir. Alt sınıflardaki kadınların bu giysiyi giymesine izin verilmemiştir.

Biçim olarak dikdörtgen bir yapıya sahip olan “palla” ise Roma’da dış giysi veya örtü olarak kullanılmıştır. Yunanlıların himasyon giysisine giyinme biçimiyle benzediği düşünölmekle birlikte palla başörtüsü olarak da kullanılmıştır. İlk başlarda yünden dokunmuş kumaşlardan olan pallayı üst sınıftan kadınlar genellikle ince dokumadan kullanmışlardır (Fales, 1917:9).

Uzun, yerleri süpüren ve yarım daire şekline sahip olan “toga” Roma’da özel durumlarda giyilen bir giysi çeşididir. Genellikle beyaz renkli olan togaların mor renkli olanları hakimler ve yargıçlar tarafından giyilmiştir. Aynı şekilde himasyona benzeyen pallum da erkekler tarafından toga üzerine giyilmiştir (Gorsline, 1991:10).

Tıpkı Mısır uygarlığında olduğu gibi Yunan ve Roma’da takı kullanımı zenginliği statüyü vurgulamak için oldukça önemli bir gösterge haline dönüşmüştür. Küpeler, bilezikler, gerdanlıklar, broşlar, yüzükler kullanılan başlıca aksesuarlar arasındadır.

3. EKİNSEL GÖNDERMELER

Antik Çağ döneminde insan topluluklarının artmasına bağlı olarak giysi ve donatıların ekinsel bir imge yaratma durumu, tarih öncesi dönemlere göre daha fazla etkinleşmiştir. Ekini insan odaklı bir anlayışta tanımlayan düşünürlerin bakış açılarına dayanarak Antik Çağ’da yer alan giysi ve donatıların özdeksel ve tisel öğeleri yansıtan bir araç (*medium*) haline geldiğini söylemek mümkündür. Toplumsal

bir güdümler insanlar tarafından yaratılan bu öğeler ekinse birer gösterge halini almış ve toplumda bilinçli bir edime dönüştürülmüştür.

Özellikle bu dönemde doğa kaynaklı mistik göstergelerin (uygarlıkların inanç biçimleri ve bunlarla ilişkili dinsel öğeler) giysi ve donatılarda temel bir gönderge konumunda yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla temel göndergelerin “doğa ve kült” kaynaklı olduğu Antik Çağ’da her topluluk bu tinsel öğeleri kılısal açıdan farklı biçimde tanımlamış ve kendi ekininin simgesel değerlerini giysinin biçimlerinde, renklerinde, kumaşlarının dokularında ve kullandıkları donatılarında yeniden biçimlendirmişlerdir.

Öncelikli olarak *dinin ekini etkileyen ve belirleyen en temel etmenlerden biri* (Kösemihal, 2002:298’den akt. Abalı, 2009:43) olduğu ifadesinden yola çıkarak Antik Çağ’da Mısır, Yunan ve Roma uygarlıklarının imgelemine besleyen ve bu değeri dışlaştıran kavramların “dini ve mitolojik” kaynaklı olduğundan söz etmek mümkündür.

Mısır toplumunda din oldukça önemli bir yere sahiptir. Firavunu tanrılaştıran Mısırlılar öldükten sonraki hayatın varlığına inanmışlar; ölüleri mumyalayarak mezarlarını dünyadaki yaşama benzer biçimde (yeme-içme v.b.) düzenlemişlerdir (Güvemli, 2005:21). Mısır’ın coğrafi konumuna ve iklimine bağlı olarak tanrıların tema kaynaklarının gökten, topraktan, sudan, bitkiden, hayvandan ve insandan oluştuğu belirtilmektedir (Özçelik, 2006:136).

Dolayısıyla Mısır uygarlığının dini inançları, her bir nom’da ongun olan hayvan ve bitki isimleri ile ilişkilendirilmiştir. Bu tinsel değerlerin simgeleri, hükümdarların ve rahiplerin kutsal giysilerinde ve takılarda tinsel bir öğeye dayanmakta ve bu simgeler ile hayvan ve bitkinin tanrısal gücünden esinlenerek, mistik bir gösterge değeri oluşturulmaktadır.

Mısır’da akrep ve kutsal böceğin dini simgelerden olduğu ve çeşitli desenlerde kullandığından söz edilmektedir (Tizer ve Sapmaz, 1965:6). Bununla birlikte, rahipler ve yardımcılarının üzerine giydikleri kıyafetlerin kuş tüylerinden,

lotus yapraklarından ve diğer doğal ürünlerden oluşan bol miktarda simgesel süslerle dolu olduğu görülmektedir.

Mısır takılarda kullanılan değerli taşların da sihirli güçlere sahip olduğuna, şans verdiğine ve ömrü uzattığına inanılmıştır. Tanrıların sembelleri ise takılarda sıklıkla kullanılan figürler arasında yer almışlardır. Rigault (2000:6)'un belirttiği gibi bu dönemde kullanılan takılar, toplum içindeki konumun bir göstergesi olmakla birlikte, sivil ya da askeri bir nişan ya da muska olarak da kullanılmıştır.

Özellikle Mısır'da Firavunların korunma inancına gönderme yapan birçok simgesel değerden bahsetmek olasıdır. Örneğin gök tanrısı olarak nitelendirilen tanrı Horus, Mısır'da "doğan başlı" olarak tasvir edilmiş, gözlerinin büyülü ve sağaltıcı bir güce sahip olduğuna inanılmıştır. Her şeyi gören göz olarak betimlenen ve Mısır takılarında ve bezemelerinde kullanılan "Horus'un gözü" simgesi ile Firavunlar kötü güçlerden korunacaklarına inanmışlardır (Gombrich, 2011:65; Greenwood vd., 2012:169; Lafontaine, 2002:5).

Yine Firavunların başlıklarında kullandıkları kobra simgesi önemli bir dini öğe olarak kendini göstermiş, güneşin annesi ve evrenin yaratıcısı olarak anılan kobra-tanrıça "Neith" e gönderme yaparak hükümdarlık öğesinin bir niteliği olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte yeniden doğuş olarak simgeleştirilen ve "bitki dünyasının tanrısı" olarak dışavurulan Tanrı Osiris, boğa ve koç simgesiyle betimlenerek kötü ruhlardan korunma inancını bildirmiştir (Yıldırım, 2009:33; Tanilli, 1998:108).

Tanrı Osiris ayrıca firavunun kültü olarak bilinmektedir. Bu kült Tanilli (1998:108)'nin anlatımıyla *Mısır dininde hükümdarlık iktidarını tanrılaştırma ve köleci devletin kutsallaştırılması olmak üzere iki temel siyasi düşünceye hizmet etmiştir.*

Güneşin gökyüzünde kanatlar yardımıyla taşındığını simgeleyen kanatlı kuş, tanrılardan "Ra" yı özümlemekte ve açık kanatla gösterilen akbaba simgesi de

takılarda korunma inancına gönderme yapmaktadır. Skarab olarak adlandırılan böcek simgesi de (tıpkı diğer bazı Tanrı simgeleri gibi) güneş Tanrısı 'Khepri' yi nitelemekte ve bu simgeyi takan kişinin kalbini koruduğuna inanılmaktadır. Buna ek olarak Tanrıça İsis'in tacı, Firavunların tahtını simgelerken başlıkların bazılarında, küreyi ve ayın konumlarını özümleyen bir yuvarlak yüzey ve boynuz biçiminde betimlenmektedir (Tizer ve Sapmaz, 1965:6; Wilkinson, 2010:195; Hope, 1962:22).

Çocukların nehirde boğulmaktan korunması için saçlarına balık simgesi takılması, Antik Mısır'da kullanılan takıların bir dizi inanç değerini yansıtması açısından diğer örneği oluşturur (Brown, 1998:85). Aynı zamanda kuyumlarda kullanılan mavi rengin bir tür nazardan korunma inancına (Bard,1999:464) gönderme yapması, takılarda kullanılan renklerin bu dönemde simgesel bir inanç değeri haline geldiğini göstermektedir.

Antik Mısır'da "amulet" olarak adlandırılan ve bir çeşit muska görevi taşıyan takılar da yaygın olarak kullanılmıştır. Takan kişiyi tehlikelerden ve kötü güçlerden koruduğuna inanılan kuyumlar aynı zamanda sosyo-ekonomik durumun bir göstergesi haline dönüşmüştür (David, 1998:114; Lloyd, 2010:483).

Yukarıda sözü edilen örneklerden de anlaşılacağı gibi Mısır'da tanrıların güçlerinin bir yansıması olarak beliren ve dini öğeleri niteleyen bazı simgelerin giysi ve donatılarda işlevsel bir dizi tinbilimsel ve ekinsel öğeye gönderme yaptığını söylemek mümkündür. Tüm bu öğeler, göstergeleri doğadan alıntılanan figürlerle biçimlendirilmiş ve doğa kaynaklı birer "gönderge" durumuna getirilmiştir.

Yunan ve Romalıların kullandıkları giysi, takı ve donatılar incelendiğinde Mısır uygarlığıyla benzer biçimde dini ve söylenbilimsel öğelerin egemen olduğu görülmektedir. Bir tür korunma amacını yansıtan ve bunun yanı sıra toplumda medeni durumun, toplumsal konumun ve başarının bir göstergesi olarak kullanılan ayrımlı türden donatılar, doğa temalı kaynaklardan beslenerek simgesel bir değer ifade etmişlerdir.

Yunan ve Roma uygarlıklarında benzer biçimde çok tanrılı anlayışın egemen olduğunu görülmektedir. Eski Yunan'da *önemli görülen doğa ögesi ve insan duygularıyla ilgili tanrıların* olduğundan söz edilmektedir (Güven, 2007:192).

Yunan ve Roma dönemi giysilerinin pagan inancından etkilendiği, buna ek olarak giysilerde dinin emrettiği rengin ve iplik türünün bulunduğundan söz edilmektedir.

Roma döneminde dini bir temaya gönderme yapılan örneği Yıldırım (2009:168) Sebesta'nın görüşleriyle şu şekilde aktarır: *"Sebesta, düğünden önceki gece, gelinin tunica recta adlı bir giysi giydiğini yazıyor. Gelenekler, gelinin bu giysisini en eski tezgâhta, bizzat kendisinin dokumasını gerektiriyordu. Geleneksel olarak yünlü kumaş, dinsel giysiler için kullanıldığı gibi, tunica recta da yünden dokunuyordu, rengi beyazdı. Böylece iki misli koruyuculuk içeriyordu. Yünlü kumaş, ek olarak Romalılar için kutsal sayıldı. Gelinlik giysisinde bu eski materyali kullanmak ve gelin tarafından bizzat dokunması, kocaya karşı dokuma yeteneğini gösterme anlamını taşıyordu. Beyaz, tanrılarla birleşen bir renkti; kutsal ve saf"* (Stone v.d. 2001:48'dan akt. Yıldırım, 2009:168).

Yunan ve Roma uygarlıklarında dokunan kumaş ipliklerinin söylenbilimsel bir anlayışla dile getirildiği bir diğer aktarım ise şu şekilde bildirilmiştir: *"Özellikle Yunan'da etki olan ama Roma uygarlığında da kabul gören bir inanişâ göre; 3 tane yazgı tanrısı bulunmaktadır, bunlar Clotho, Lachesis ve Atropostur. Bu tanrılardan Clotho; bir öreke tutar ve insanların hayat ipliklerini eğirir yani her insanın yaşamını bir iplikle özümledi; Lachesis ise, Kirmeni Çevirir ve her insanın kaderi kadarı ipliği sayardı yani insanların yaşamlarını özümleyen ipliklerin uzunluğuna ve kısalığına karar verirdi; Atropos ise, hayatının uzunluğuna göre kişinin yaşayacağı belirli zaman bitince, hayat ipliğini keserdi yani insanların ölümüne karar verirdi ayrıca iplikler bükülürken iyi günler için beyaz yün, kötü günler için siyah yün birlikte bükülürdü"* (Can, 1997:22'den akt. Azeroğlu, 2001:23).

Yunan uygarlığı takılarına gelindiğinde Helenistik dönemde “sağlık ve uzun yaşamın bir simgesi” olarak beliren yılan ile “sağlık ve mutluluğun simgesi Herakles düğümü”, bileziklerde kullanılan simgesel öğelerden bir kaçıdır (Türe, 2011:193). Tanrı Zeus’un kutsal ağacı olarak tanınan meşe, Tanrı Apollon’un kutsal ağacı olarak nitelendirilen defne ve Athena’ın, Atina şehrinin tanrıçası olma sıfatıyla ödüllendirildiği barışın simgesi zeytin (Erhat, 2000:66; Daly ve Rengel, 2009:12, 120, 152), Yunan söylenbiliminin önemli inanç kaynaklarından olmuş, bu ağaçların meyveleri ve çiçekleri takılarda söylenbilimsel dini bir gönderge ögesi olarak kullanılmıştır.

Çok tanrılı din anlayışından gelen Romalıların doğa güçlerini tanrılaştırmaları, takı ve donatılarında doğa kaynaklı dini bir simgesel değer ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Gerdanlıklarda güneş tanrısı olarak adlandırılan ve yeryüzünde her şeyi görebilen Helios’un betimlendiği madalyonların kullanılması bu amacı destekler. Bunun yanında askeri rütbenin işareti olarak kullanılan yüzüklerin, toplumda ayrıcalık sahibi olan kişiyi ve aynı zamanda evlenme işaretini yansıtan bir simge olarak kullanıldığı bildirilmektedir (Güven, 2007:217; Meriçboyu, 2000:25; 2001:212; Hard, 2004:264; Daly ve Rengel, 2009:16).

Dini değerler gibi coğrafi özelliklerin de ekin üzerinde etkili bir diğer etmen olduğundan söz edilmektedir (Krech vd.,1982:36’dan akt. Abalı, 2009:36). Bedenin iklim karşısında korunması giysilerin en temel işleviydi. Zamanla süslenme ögesi olarak kullanılan giysiler uygarlaşmış insan karakterini yansıtan toplumsal kimliğin bir bildirim aracı haline gelerek giysilerin simgesel ve ekin sel yanını ortaya koymuştur.

Dolayısıyla Mısır, Yunan ve Roma uygarlıklarında bitki örtüsünün yapısı dokumaların türünü, iklim özelliği ise giyilen giysilerin model özellikleri ile giysi çeşitlerini etkilemiştir.

Örneğin Mısır’da çok sıcak ve nemli bir iklim vardır ve giysilerin çoğu Nil vadisi çevresinde yetişen keten bitkisinde elde edilmiştir. Dolayısıyla giysiler yarı

saydam ve ince bir dokudan oluşmuş, kadınlar ve erkekler vücutlarının belirli bölgesini açıkta bırakan giysiler tercih etmişlerdir (Gorsline,1991:5; Türe, 2011:44; Kollektif, 2013:16).

Roma giysilerinde tarımın ve hayvancılığın gelişmesine bağlı olarak giysilerde en sık kullanılan hammaddenin sırasıyla koyunyünü, keten, ipek, pamuk, deri ve kürk olduğu bildirilmektedir (Azeroğlu, 2001:24).

Ekini simgeleyen bir başka etmenin renklerle ilişkili olduğundan söz edilmektedir. Gheerbrant ve Chevalier (1989: 230-235, 751, 800'den akt. Waquet ve Laporte, 2011:70), Simgeler Sözlüğü adlı çalışmalarında *“giysinin renklerinde bulunan simgeselliği, en güçlü ve en kayda değer simgelerden biri”* olarak nitelendirmektedirler. Renklerin, *“sakinmasızca deşifre edildiğinde ise ağır hatalara yol açabildiğini”* açıklayan Gheerbrant ve Chevalier, *“renklerin anlamlarının esasen ekinsele olduğunu”* dile getirmişlerdir.

Yunan uygarlığında safran sarısı renginin kutlama giysilerinde, ateş kırmızı renginin asker üniformalarında, parlak renkli ve çizgili kumaştan yapılan giysilerin de hizmetçiler tarafından kullanıldığı bildirilmesi (Schmidt v.d., 194: 36'dan akt. Yıldırım, 2009:91) renklerin ekinsele değerlerini ortaya koyan örnekler arasında sayılabilir.

Yunan toplumunda olduğu gibi Roma toplumlarında da renklerin simgesel anlamları bulunmaktaydı ve belirli renkler giysilerin kullanılma amacına göre ayrılanmaktaydı. Özellikle Yunan uygarlığında olduğu gibi Roma'da da önemli olan erguvan renginin toplumsal konum ve inanç olgusuna gönderme yaptığı örneklere rastlanmaktadır.

Telesio'ya göre bir deniz kabuklusundan uzun uğraşlar sonucunda elde edilen ve Yunanca Tyrios olarak adlandırılan *“tiran moru”* Romalı hâkimler, papazlar, imparatorlar tarafından giyilen giysilerin rengi olmuştur. Bazı genç ve bekâr kişilerin de giydiği togaların sadece kenarlarında yer almasına izin verilmiştir. Böylece tiran

morunun toplumsal konum ile tehlikelerden koruma inancının bir simgesi olarak kullanıldığı dikkati çekmektedir (Osborne, 2003:49-50).

Antik Çağ'da kullanılan giysi ve donatıların temel işlevlerinden bir diğeri geleneksel toplum anlayışının bir parçası olarak bilinen "sınıfsal ayırım" yaratmaktır.

Crane (2003:11), toplumsal konumun ve cinsiyetin en belirgin göstergelerinden biri olarak nitelendirdiği giyimin, ayrımlı çağlarda toplumsal yapılar içindeki konumların ve konum sınırlarının belirlenmesinde yol gösterici bir niteliğe sahip olduğunu öne sürmektedir.

Kumaş, renk ve yüzey zenginliği, takılan takıların niteliği, giysilerin vücutta duruş biçimi, toplumsal tabakalaşma değerini yansıtan başlıca niteliklerdir. Bu duruma örnek oluşturacak türden açıklamaları Edisud (2001)'un şu görüşlerinde bulmak mümkündür: *"İpliklerin ya da dokunan parçaların boyanması, kumaş baskıları, perdahlar ve yapışkan sıvılar, soylulaşma sürecinin kendine özgü yanlarıyla tabloyu tamamlar. Simgeler bu sürecin uzunluğuna ya da güçlüğüne her zaman bağlıdır. Yapay pigmentlerin ortaya çıkışına dek, doğal pigmentlerin az çok egzotik doğası ve kökeni, renkleri yaratanların mali imkânlarını ortaya koyuyordu"* (Edisud, 2001'den akt. Waquet ve Laporte, 2011:69).

Antik Çağ'ın, giysi ve donatılarında oluşan ekinsel izlerin sosyal sınıflarla ilişkili olan ekonomik boyuttaki uygulamalarına öncelikle Mısır döneminde rastlanır. Mısır giysilerinin kumaşlarında kullanılan dokumanın niteliği, kumaşın giysilerdeki kullanım oranı, giysi modellerinin zengin ve gösterişli materyallerle süslenmesi gibi somut değerler, simgesel bir biçimde konumu vurgulamaktadır.

Mısır uygarlığı, yaklaşık MÖ 4000 ile MÖ 525 yılları arasında yaşamış olan köleci bir ekin uygarlığından oluşmaktaydı; toplumsal yapısı ise, "öncelikle firavun, sonra memurlar ve rahipler, en altta ise çiftçilerin oluşturduğu" katmanlaşmış bir yapıydı (Özçelik, 2006:131; Diakov ve Kovalev, 2008:134). Dolayısıyla birçok

katmandan oluşan bu uygarlığın toplumsal yapısı, giysilerde ve donatılarda toplumsal konumu yansıtan önemli kimlik göstergelerine dönüşmüştür.

Mısır'da kölelerin ve alt sınıfların genellikle çıplak olarak gezmeleri ya da giysilerinin üst sınıflara göre daha kaba, basit yapıda olması (Laver, 1982:16; Gorsline, 1991:4; Hope, 1962:22), doğa kaynaklı etkilerin toplumsal katmanlaşmadaki değerini ortaya koyan örnekler arasında gösterilebilir. Bununla birlikte, soyluların kraliyet keteni olarak bilinen beyaz, ince ve yarı saydam dokumadan yapılmış kumaşlardan oluşan giysileri ile kral ve devlet adamlarının daha sert plilerden oluşan ve altın işlemeyle süslenmiş olan şentileri (Ellsworth, 1917:14; Bingham, 2005:10; Laver, 1982:18), alt sınıftan olan halk ile soylu ve kralların arasındaki konumsal giyim farkının simgesel bir göstergesidir.

Antik Çağ uygarlıklarından biri olan Yunan ekinine gelindiğinde ise Mısır giysilerinin kurgulanma biçiminden pek de fazla değişiklik göstermediği görülmektedir. İlk Çağ tarihinin kapsamında yer alan, genellikle batı dünyasının en eski ve ileri uygarlığı sayılan Yunan uygarlığında, tıpkı Mısır uygarlığında olduğu gibi sınıflı toplum yapısından ve köleci bir üretim sisteminin varlığından söz edilmektedir (Berghorn ve Hattstein, 2010:56; Tanilli, 1998:291).

Bu durum tıpkı Mısır uygarlığında olduğu gibi, ekonomiye bağlı olarak şekillenen toplumsal değerlerin giysi ve donatılarda ekinsel bir anlam biçimi yaratma durumunu görünür kılmaktadır. Örneğin "himasyon" adı verilen ve işlevsel açıdan pelerin olarak vücuda sarılan giysi türünün sadece üst tabaka tarafından sağ omuzu açıkta bırakacak biçimde vücuda sarılması⁷ giysi biçiminin bir varlık ve konum göstergesi haline dönüştüğünü dışavurmaktadır (Türkoğlu, 2002:83).

Antik Yunan'da genç erkekler kısa etek boyuna sahip tunikler giyerler, seçkin sınıf ve yaşça büyük olan erkekler ise ayak bileği uzunluğunda giysiler kullanırlar, esnaf, çiftçi ve köle sınıfı peştamala benzer giysiler tercih ederlerdi (Bingham,

⁷ Bu giysi türü "tribonion" olarak adlandırılmaktadır.

2005:32). Bu giysilerin kişiye hareket özgürlüğü sağlamasının ötesinde toplumdaki kimliğini de gözler önüne serdiği açıkça anlaşılmaktadır.

Antik Yunan'da giyilen ayakkabılar da sıradan bir hayat süren alt tabakanın ve filozofların kendilerini diğerlerinden ayırma simgesi olarak kullanılmıştır. Bu kişiler genellikle sokakta yalınayak gezmeleriyle tanınmaktaydılar (Cleland v.d., 2007:73). Dolayısıyla Atina'da yalınayak gezmek yoksulluk ya da felsefi sofuluk olarak algılanmıştır.

Takıların dışında, Yunan giysilerinde donatı görünümüne sahip bazı eşyaların medeni durumun bir yansıması şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Deighton (2005:60)'a göre Yunanlı kadınların khitonlarına bağladıkları 'zona' adı verilen kuşak erotik (kösnül) bir simge olarak kullanılmaktaydı. Kuşağın çözülmesi ise bekâretin yitirildiğini, evliliğin cinsel ilişki ile tamamlandığını, hatta doğumu bildirmektedir.

Roma dönemi giysilerine gelindiğinde, toplumda cinsiyet, toplumsal konum, medeni durum gibi bir dizi ekinsel öge giysi ve donatılarda renk ve biçim öğeleriyle görünür kılınmıştır.

Öyle ki, Roma'da alt sınıfın giysileri ile üst sınıfın giysileri arasındaki en belirgin ayrımlardan biri Roma toplumunda giyilen tuniklerde görülmektedir. Biçimsel olarak, alt sınıfın giydiği tuniklerin daha kısa olması (dizlerin üzerinde), kumaşlarının yüнден dokunmuş daha bol ve kaba biçimlerden oluşması ve ayrıca hareket özgürlüğünün gerektirdiği biçimde kolsuz tunik giymeleri (Azeroğlu, 2001:53), toplum içindeki rollerini yansıtmada önemli bir gösterge olmuştur.

Bu tuniklerin yaka kenarlarında ve ön ortasında bulunan renkli bantların kurallarla şekillenen ve mevkilere gönderme yapan anlamları bulunmaktaydı. Kenarları geniş şeritle süslenmiş tunikler senatör ve onların oğulları tarafından kullanılmaktayken, dar şeritle süslenmiş tuniklerin ise silahşörler tarafından giyildiği belirtilmektedir (Bieber, 1967:41 den akt. Şeki, 1985:61).

Bununla birlikte Roma'da İmparatorluk döneminde sadece önemli durumlarda hâkimler, yargıçlar tarafından giyilebilen ve mor şeritli olarak kullanıldığında "toga pretexta" adıyla ifade edilen giysi türü mevkinin bir göstergesi olarak kullanılmıştır (Warne, 2000:10; Hope, 1809:43).

Sınıf farkına gönderme yapan bir diğer giysi türü ise "stola" olarak adlandırılmıştır. Alt sınıf kadınlar tarafından giyilemeyen stolanın, ağır ve zengin görünümüyle soylu ve evli kadınlar tarafından kullanıldığı söylenmektedir (Traphagen, 1918:105; Bieber, 1967:41'den akt. Şeki, 1985:57).

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Antik Çağ döneminde kullanılan giysi ve donatı hem yaşambilimsel hem de tinbilimsel açıdan toplumlar arasında ekinsel bir dil yaratmaktadır. Bu dilin geleneksel toplumlarda belli rolleri belirtmesi bakımından önemli bir kaynak oluşturduğunu görülmektedir. Antik Çağ giysi ve donatı kullanımında yaşanan coğrafyanın etkili olduğu düşünüldüğünde, öncelikli temel işlevin ve amacın soğuktan korunma olduğu açıktır. Bir başka açıdan; giysi ve donatılar, doğa ve doğa güçlerinin taklidine yönelik bir tür öykünme olarak karşımıza çıkmaktadır. Antik dönem giysi ve donatılarında doğanın yansıtıldığı birçok örneğe rastlanması bu görüşü doğrulamaktadır. Doğa kaynaklarından esinlenip beslenerek aldığı gereci aynı zamanda bir çeşit gösterge, yani bütünlüğü olan anlamlı bir dizge durumuna getiren topluluklar bu amaç doğrultusunda simgeler yaratmışlardır. Yaratılan bu simgeler toplumda inanç ve büyü düşüncesinin bir gereği olarak algılanmış ve bu değerler giysi ve donatılarda renk ve biçim olgularıyla görünür kılınmıştır.

Kısacası, her toplum kendi inanç değerleriyle oluşturduğu biçimleri, doğanın kaynakları ile bütünleştirerek yeni bir dizge yaratmış ve her birine ayrı bir ekinsel değer kazandırmıştır. Toplumsal aşama düzeninin giysi ve donatılara yansıtılmasında dahi, dolaylı da olsa, doğaya yapılan öykünmeler, bu dönemde kullanılan esinlenme kaynaklarını gözler önüne sermiştir. Her dönemde olduğu gibi Antik Çağ'da kullanılan giysi ve donatıların başka alanlardan beslenerek değişik simgesel

değerlerle donatıldıkları ve belli ekinlerden yapılan alışverişlerle ortak bir kimliğin oluşmasına katkı sağladıkları görülmektedir.

KAYNAKÇA

Abalı, N., (2009). **Geleneksellik ve Modernizm Açısından Kılık Kıyafet**, 1. Baskı, İlke Yayıncılık, İstanbul.

Azeroğlu, F., (2001). **Romalı Kadınlar ve Erkekler Tarafından Kullanılan Elbise Türleri**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Barbarosoğlu, F., (2009). **Moda ve Zihniyet**, 4. Basım, İz Yayıncılık, İstanbul.

Bard, K. A., (1999). **Encyclopedia Of The Archaeology Of Ancient Egypt**, Routledge Publishers, Canada.

Barnard, M., (1996). **Fashion As Communication**, Routledge, New York.

Berghorn, D. ve M. Hattstein, (2010). **Girit ve Miken: Yunan Kültürünün Kökenleri**, A. Yavuz (çev.), NTV Dünya Tarihi Yayınları, Cilt: 1, Doğuş Grubu İletişim Yayıncılık, İstanbul.

Bingham, J., (2005). **The Ancient World**, Facts On File, Inc, New York.

Brown, D., (1998). **Ancient Egypt**, R.I.C. Publications, Australia.

Crane, D., (2003). **Moda ve Gündemleri**, Ö. Çelik (çev.), 1. Basım, Ayrıntı yayınları, İstanbul.

Cleland, L., G. Davies ve L. Llewellyn, (2007). **Greek and Roman Dress from A to Z**, Routledge Press, Canada.

Daly, K. ve M. Rengel, (2009). **Greek and Roman Mythology A to Z**, Chelsea House, New York.

Damhorst, M. L., K. Miller, S. Michelman, (1999). **The Meaning Of Dress**, Fairchild Publication, New York.

David, R., (1998). **Handbook to Life in Ancient Egypt**, Oxford University Press, New York.

- Deighton, H. J., (2005). **Eski Atina Yaşantısında Bir Gün**, H. K. Ersoy (çev.), 2. Baskı, Homer Yayınevi, İstanbul.
- Diakov, V. N. ve S. I. Kovalev, (2008). **İlkçağ Tarihi**, Ö. İnce (çev.), 1. Basım, Cilt:1, Yordam Yayınları, İstanbul.
- Ellsworth, E. P., (1917). **Textiles And Costume Design**, Paul Eldee And Company, San Francisco.
- Erhat, A., (2000). **Mitoloji sözlüğü**, 9. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Fales, J., (1917). **Dressmaking**, Charles Scribner's Sons, New York.
- Gombrich, E. H., (2011). **Sanatın Öyküsü**, E. Erduran ve Ö. Erduran (çev.), 7. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Gorsline, D., (1991), **A History Of Fashion**, Fitzhouse Books, London.
- Greenwood, D., F. Frank, J. Goodman, B. Humberstone, J. Robinson ve J. Vaughan, (2012). **Essential Mathematics For The Australian Curriculum**, Cambridge University Press, New York.
- Güvemli, Z., (2005). **Sanat Tarihi**, 4. Basım, Varlık Yayınları, İstanbul.
- Güven, İ., (2007). **Uygarlık Tarihi**, 1. Baskı, Pegem A Yayınları, Ankara.
- Güvenç, B., (2002). **Kültürün abc'si**, 2. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Hard, R., (2004). **The Routledge Handbook of Greek Mythology**, Routledge Press, Canada.
- Hope, T., (1809). **Costume Of The Ancients**, William Miller Albemarle-Street, London.
- Hope, T., (1962). **Costumes of the Greeks and Romans**, Dover, New York.
- Kollektif, (2013). **Moda, Geçmişten Günümüze Giyim Kuşam ve Stil Rehberi**, 1. Baskı, D. Özen (çev.), Kaknüs Yayıncılık, İstanbul.
- Kongar, E., (1994). **Kültür Üzerine**, 4. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Lafontaine, B., (2002). **Gods of Ancient Egypt**, Dover Classic Stories Coloring Book, America.
- Laver, J., (1982). **Costume and Fashion: A Concise History**, Thames and Hudson, London.

Lloyd, A., (2010). **A Companion To Ancient Egypt**, A John Wiley & Sons, Ltd., Publication, Blackwell Publishing, United Kingdom.

Marshall, S., H. Jackson, M. Kefgen, P. Touchie-Specht M. S., Stanley, (2004). **Individuality in Clothing Selection and Personal Appearance**, Prentice Hall; 6 edition, United States of America.

Meriçboyu, Y., (2001). **Antikçağ'da Anadolu Takıları**, Akbank Yayınları, İstanbul.

Meriçboyu, Y., (2000). **Anadolu Eski Çağında Takıların Dili**, P Dergisi, sayı 17, Bahar, 16-25.

Tanilli, S., (1998). **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası**, 1. Baskı, I. Cilt, Adam Yayınları, İstanbul.

Tizer, G. ve N. Sapmaz, (1965). **Giyim Tarihi**, 1. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Tortora, P. G., K. Eubank, (2006). **Survey of Historic Costume**, Fourteen edition, Fairchild Publications, New York.

Traphagen, E., (1918). **Costume Design and Illustration**, The Brooklyn Public Library, New York.

Türe, A., (2011). **Dünya Kuyumculuk Tarihi-I Eski Çağlardan Orta Çağa**, İstanbul Kuyumcular Odası Yayınları, İstanbul.

Türkoğlu, S., (2002). **Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim-Kuşam: Tarih Öncesi Çağlardan, Osmanlı Devletine Kadar**, Sabahattin Türkoğlu, İstanbul.

Osborne, R., (2003). **Doğal Boyalardan ve Pigmentlerden Elde Edilen Renklere İlişkin Latince Terimler**, F. N. Ölmez (çev.), Standart Dergisi, Yıl:42, Sayı:503, 46-51.

Özçelik, N., (2006). **İlkçağ Tarihi ve Uygarlığı**, 3. Baskı, Nobel yayınevi, Ankara.

Pendergast, S. ve T. Pendergast, (2004). **Fashion, Costume and Culture**, Volume: 5, The Gale Group, Farmington Hills.

Rigault, P., (2000). **Louvre Müzesi Koleksiyonundan Eski Mısır Mücevherleri**, P Dergisi, sayı 17, Bahar, 16-25.

Şeki, M., (1985). **Eski Yunan'da ve Roma'da Günlük Giysiler**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yıldırım, Ü., (2009). **Antik Dönemde Kadın ve Süslenme**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Warne, R. L., (2000). **Costume**, Dorling Kindersley, Incorporated, New York.

Waquet, D. ve M. Laporte, (2011). **Moda**, I. Ergüden (çev.), 1. Baskı, Dost Kitapevi Yayınları, Ankara.

Wilkinson, K., (2010). **Simgeler & İşaretler**, S. Toksoy (çev.), Alfa Basım, İstanbul.